

משפטים

ק"ל ע"י
כולל
לבושי חושן

בראשות הרה"ג ר'
ישראל יושע העשיל פריעדמאן
שליט"א

פרשת כי תשא - ויקהל פקודי תשפ"ג לפ"ק | גליון י"א שנה א'

משפט החושן

שאלות ותשובות בידי ממונות

דבר המשפט

אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו

דבר פשוט הוא בשו"ע ובפוסקים, שאפילו אם עשו קנין על איזה דבר, מ"מ בלי קציצה מקודם - פ' בלי הסכמת הצדדים על סכום התשלומין - אין הקנין חל. ואם לא הסכימו ביניהם הצדדים על סך מיוחד, ועשו הקנין, אז הדין שאם ה' מקח, בטל המקח לגמרי, וכמבואר בשו"ע חו"מ סי' ר' סעי' ז' "אין הרשות קונה ולא הכלי ולא משיכה והגבהה, אלא אם כן פסק תחילה המדה בכך וכך, אבל כל זמן שלא פסק, אין לא שום צד שיקנה בו, דכל זמן שלא פסק, לא סמכה דעת שניהם שמא לא יסכימו על הסכום."

אולם אם קנו דבר הנאכל בלי קציצה מקודם, וכבר נאכל המאכל, או שה' שכירות למלאכה, כגון ששכר פועל למלאכתו, בלי שיאמר מקודם מה משכירתו, וכבר נעשה המלאכה. לא נתחייב הלוקח או הבעה"ב לשלם רק הפחות שמשלמים על הדבר הזה בשוק, וכמבואר בשו"ע חו"מ סי' של"ב סעי' ד' ברמ"א, ובקצוה"ח סי' של"א ס"ק ג'.

וישנם אנשים העושים מלאכה לבעה"ב, וסוברים שבאם לא פסקו הסכום עם הבעלים, אז יכולים לבקש אחר העבודה כמה שרוצים, וכשהבעלים מסרב לשלם הסכום המבוקש, אומר לו שה' לו לשאול הסכום מקודם, וצריכים לידע שבדבר זה גרם הפועל ההפסד לעצמו. מאחר שאם לא פסק מקודם הסכום, אז אחר גמר העבודה אין לו לבקש אלא כפחות שבשוק וכנ"ל.

ואפילו אם שילם הבעה"ב הסכום הגבוהה שביקש, וסובר הפועל שמאחר ששילם הבעה"ב הרי זה ראי' שוויתר, ובאמת אין הדבר כן רק המעות הם גזל בידו, וכמבואר בשו"ע בסי' ר"ה ובסי' שנ"ט, שזה נידון כנותן מתנה באונס שצריכים לחזור, ובוזה לא שייך דין מחילה.

ומכאן הכרוז יוצאת שלא לנחות לשום עסק קודם הסכמת הצדדים בפ' על הסכום, ועי"ז בעזרת השם ימנע מאי נעימות, ומלעבור על איסור גזל.

התודה והברכה: תודתינו נביע להני רבני שהשתתפו בעריכת הגליון בשבוע זאת ובעזרתם זכינו להוציא דבר נאה ומתקבל, ה"ה הרב ישראל ברוך, הרב יעקב מנחם עהרנטאל, הרב אליעזר אבא הכהן פריעד. וזאתותו חן להם.

שאלה:

לכבוד הגליון משפטים

מקודם רצוני להביע גודל הכרת הטוב שיש לי על גליונכם שאני מקבל בכל ב' שבועות, ולעונג הוא לי.

ועל של עתה באתי, הנני עוסק במכירה על עמעזאן [Amazon], והדרך הוא שאני ממציא חפצים במחיר זול, ואני מכרם הלאה על עמעזאן בריווח. בשנה העבר ניגש אלי ש. כ"ץ ואמר לי שהיות שידוע שאני רוצה לקבל חפצים בזול יותר ממה שיכולים סתם בנ"א לקנות, לכן רצונו להודיע לי שיש לו קשרים טובים עם מפעל [company] אחת במדינה רחוקה שמייצר חפצים, ויכול למכור לי סחורה שהוא קנה מאותה המפעל בהסכום המקורי הזול שהם מבקשים ממנו, ואינו כשאר מוכרים שמבקשים הרבה יותר.

שאלתי אותו אם קנה ישר מאותו מפעל, וכשהשיב לי בחיוב, מיד הסכמתי על האמור, מאחר שאין בידי לקנות מיד אותה המפעל, ואני צריך לקנותה מאדם אחר שלקח משם, ושמוחתי לקנות החפצים בהסכום המקורי, ולכן קניתי מידו החפצים. אמנם אחר כמה חדשים נוכחתי לדעת שהמחיר הוא ביוקר יותר מהרגיל. ואחר שחקרתי ודרשתי נתוודע לי שש. כ"ץ רימה אותי, ובאמת אינו קונה אותם ישר מהמפעל, רק קונה החפצים מאדם אחר שקונה מהמפעל, ואותו האחר מוסיף ומעלה הדמים, ואז מוכר החפצים הלאה ביוקר.

וטענתי כלפי ש. כ"ץ הוא, שהיות שהוא אמר לי בפ' שביקש ממני הסכום המקורי שהמפעל מבקש מהקונים שלה, על כן אני תובע ממנו שישלם לי כל מה שהוספתי ושילמתי יותר מהסכום המקורי.

ייש"כ ברוך גאנץ

תשובה:

א] אם בעת התחלת העסק לא הזכיר המוכר סכום בפירוש, רק אמר שימכור לו החפצים בסכום המקורי שהמפעל בהמדינה רחוקה מבקשים, וכמו שקנה מהם, אז צריך המוכר להחזיר להלוקח כל מה שהוסיף יותר מהסכום המקורי, שהיו כאילו התנו בפירוש שלא ישלם יותר ממחיר המקורי שהמפעל מבקשים.

ב] אבל אם בשעת התחלת העסק נקב לו המוכר בפירוש הסכום שמבקש ממנו, ורק הוסיף לו שאותו הסכום הוא מה שהמפעל מבקשים, אז לכאוף תלוי במחלו' הפוסקים בדין בעה"ב שהזכיר ב' קציצות לפועל, איזה סכום צריך לשלם. ויש מחלו' אחרונים בזה, והמוציא מחבירו עליו הראי'.

בירור הדין:

א] אם בעת התחלת העסק לא הזכיר המוכר סכום בפירוש, רק אמר שימכור לו החפצים בסכום המקורי שהמפעל בהמדינה רחוקה מבקשים, וכמו שקנה מהם, אז צריך המוכר להחזיר להלוקח כל מה שהוסיף יותר מהסכום המקורי, שהיו כאילו התנו בפירוש שלא ישלם יותר ממחיר המקורי שהמפעל מבקשים:

בסי' רכ"ז סעי' כ"ז כתב המחבר ז"ל הנושא ונותן באמונה אין לו עליו אונאה, כיצד חפץ זה בכך וכך לקחתיו, כך וכך אני משתכר בו, אין לו עליו אונאה עכ"ל. והיינו שמי שדרכו לקנות מאחד ולמכרו לשני בריווח, והלוקח השני יודע שקונה החפצים

»

עריכת הגליון נתנדב

לד"ג מרן הגה"ק

רבינו יואל בן מרן הגה"ק ר'

חנני' יו"ט זיעועבי"א

אדרמ"ד מסאטמאר

מסרסור שמרוח, אז אפילו אם לבסוף יתודע שהלוקח השני נתנה בשעה שקנאו ממנו, עכ"ז אין בזה אונאה. ובסמ"ע (שם סקמ"ו) מוסיף שאפי' אם לא א"ל בכך וכך לקחתיו, אלא אמר להלוקח השני שמוכר החפץ הלאה בריחה, והסכים הלוקח השני, הוה כא"ל שאני מאמינך במה שתאמר שקנית את החפץ, ואני קונה על דעת ליתן לך ריחה, ומעולם אין כוונתו על שיווי המקח, ולכן אין כאן דין אונאה, וצריך לשלם כל מה שמבקש המוכר השני.

ובנתי"מ סי' רכ"ז ס"ק י"ט ביאר הדין "כיון דלא נחית אדעתא דשיווי כלל, ומוכרין ולוקחין על האמת וכן בנושא ונותן באמונה, דהא המוכר אינו יודע שיווי כלל דהא באמת נתן בעדו כל כך, ולישא וליתן על פי האמת לא אסרה תורה כלל וכו", ולפי"ז מסיק הנתי"מ שאם כבר נתברר להלוקח הראשון שנתנה מהמוכר הראשון, ואעפ"כ נשא ונתן הלאה באמונה, אז הדין שיכול הנתנה לחזור בו, שמאחר שנתברר להלוקח הראשון, שוב אסור לו להונות חבריו, ועובר על לאו של לא תנונו. עכת"ד.

ומדין זה מדייק בשו"ת השיב משה (סי' ק"ג), וכע"ז בשו"ת תשב"ץ (טור השני סי' י"א), שהאומר לחבירו שמוכר לו איזה דבר באותה הסכום שקנאו מאחר, ונתברר ששיקר לו, ובאמת קנה החפץ בזול יותר, ותבע מחבירו יותר, הרי הוא גולן על התוספת שלקח, ואפי' אם אין כאן שיעור אונאה, צריך להחזיר התוספת, ואין המוכר יכול לומר שאה"נ שקר אמרת, אבל אין רצוני למכרה בפחות, ואם אינך רוצה לשלם הסכום שביקשתי, תבטל המקח, עכ"ז מאחר שהמוכר אמר לו שמבקש אותה הסכום הוא כפסוק לו בפ"י על סך זה. שמאחר שלא חישב באמונה, הוי גניבה גמורה, שהמקח נקנה ע"ד שיחשב באמונה. ואפי' אם הסכום שביקש מהלוקח עדיין זול יותר משאר סוחרים, מ"מ הוי פסיקה על סכום ששילם להמוכר הראשון.

ב] אבל אם בשעת התחלת העסק נקב לו המוכר בפירוש הסכום שמבקש ממנו, ורק הוסיף לו שאותו הסכום הוא מה שהמפעל מבקשים, אז לכא' תלוי במחלו' הפוסקים בדין בעה"ב שהזכיר ב' קציצות לפועל, איזה סכום צריך לשלם. ויש מחלו' אחרונים בזה, והמוציא מחבירו עליו הראי':

1. ולא עוד, רק שאפי' אם נתנה הלוקח הראשון מהמוכר הראשון, והלוקח מכרה הלאה, ג"כ אין בו דין אונאה.
2. אמנם עיין בכסף קדשים על סעי' כ"ז שס"ל שאם שיקר לו המוכר, הגם

הנה, אם מוכר הזכיר שתי פסיקות במכירה, פי' שאמר להלוקח שמוכר לו חפץ באיזה סכום, וגם אמר לו שהוא מוכר לו החפץ כשער שבשוק, ונתברר שהסכום שביקש אינו כשער שבשוק, פליגו הפוסקים על איזה סכום צריך הלוקח לשלם. בשו"ת השיב משה הנ"ל, וגם בנתי"מ סי' של"ב סק"ד כתבו שהלוקח צריך לשלם הסך היותר פחות, עיי"ש. וא"כ לדבריהם בנידו"ד אפילו אם המוכר אמר סכום בפ"י, מ"מ מאחר שהזכיר גם שמבקש הסכום כמו שמשלמים להמפעל במדינה הרחוקה, הוי הזכיר ב' פסיקות, וא"צ לשלם רק הפחות, והיינו כמו שמשלמים להמפעל ההוא. ואם כבר שילם יותר, צריך המוכר להחזיר לו המעות, ואם לא גזילה הוא בידו.

אבל מדברי הט"ז סי' של"ב נראה שתלוי מי הזכיר הפסיקה השני, וס"ל שאם הזכיר המוכר המחיר בפירוש, אפי' אם אח"כ הוסיף דברים שמשמעו נשמע מחיר אחר, ועשה כן כדי לשכנע הלוקח שיקנה, אז הולכין אחר המחיר שהזכיר המוכר בפ"י. ורק אם הלוקח ביקש מהמוכר שימכור לו כהשער שבשוק, והמוכר השיב לו שאכן כדבריו יהי, ונקב לו סכום בפ"י, אז הולכין אחר שער שבשוק, אפי' אם הסכום שהזכיר לו בפ"י הוי סכום אחר מהשער שבשוק. נמצא שלדברי הט"ז בנידו"ד לכא' צריך לשלם הסכום שהזכיר המוכר בפ"י. ובספר פעמוני זהב (סי' רכ"ז סעי' כ"ז) מביא מגדולי ספרד שס"ל ג"כ כהט"ז.

ובפ"ת סי' ר"ז מביא משו"ת חות יאיר שאם המוכר הזכיר שני דברים סותרים בתחילת העסק, הולכין אחר המחיר שהזכיר בפירוש, אבל אם הלוקח מוחזק בהממון, אין המוכר יכול להוציא מהלוקח, מאחר שהלוקח יכול לומר שמעולם לא הסכים על הפסיקה היוקר, רק על הפחות.

נמצא שבנידו"ד אם לא הזכיר הסכום בפ"י, צריך לשלם רק הסכום הפחות והיינו הסכום המקורי שמשלמים להמפעל. אבל אם הזכיר הסכום בפירוש, לכאורה תלוי במחלו' הנתיבות והט"ז, והמוציא מחבירו עליו הראי'. אמנם אעפ"כ עדיין יש לומר שמאחר שהלוקח שאל בפ"י אם קונה החפצים ישר מהמפעל הוי כאילו הזכיר שרוצה לשלם כמו שהמפעל מבקש, ואפשר שהט"ז ג"כ ס"ל שבכה"ג צריך לשלם הסכום המקורי, ועדיין צ"ע למעשה.

1. אריכות ע"ז בספר פעמוני זהב על סימן רכ"ז סעי' כ"ז.
2. וכמוכר, שאיירי באופן שלא שייך דיני אונאה, או כשהסכום שמבקש הוא פחות משמעות מהשער שבשוק.
- 3.

718.618.4011 Ext 101 | Ask@Mishpatim.org | משפט החושן' | לשלוח הערות או שאלות שיתלבנו ויתבררו במדור

מזפט הפרשה

זה ותנו כל-העבר על-הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים נרה השקל מחצית השקל תרומה ליהוה: (שמות ל יג)

מדין ביטול ברוב

השער המלך (על הרמב"ם פ"א מהל' שקלים ה"א), מתרץ שהגם שאין שקליהם נקנים להציבור מה"ת, מ"מ שקליהם בטלים ברוב שקלים שנתקבלו מגדולים בני חיובא, ובטלים ברוב. אמנם באבני מילואים (סי' כ"ח סקל"ג) הקשה עליו, שמוכח בגמ' ביצה (דף ל"ח) שממון אי אפשר ליבטל ברוב. ות"י ע"ז בשב שמעתתא (שמעתתא ו) שמתוס' במעילה (דף כ"א) מוכח שממון הקדש אין דנים בהם דין ממון רק דין איסור, ושפיר אפשר לבטל ברוב.

אבל הגאון מהר"ש בירענבוים (חתן הגרעק"א) בהגהות מעשה חושב על השעה"מ, הק' ע"ז, שהרי ק"ל שאין מבטלים איסור לכתחלה, ולדעת הראב"ד הדין של אין מבטלים הוא מן התורה, ומציון לשי' הנובי" (י"ד סי' מ"ה) שאיסור בעין, לכ"ע אין מבטלין. וא"כ האיך אפשר להתיר לקבל שקלים מקטנים, כדי שיבטל לכתחילה ברוב. ומניח הקושיא בצ"ע. אבל מסיק שלולי דברי השעה"מ הי' מתרץ שלא קשה כלום, מאחר שמה"ת אין שום זכ' לקטן, ומה שנותנים ליד קטן הוי אבידה מדעת לענין דיני תורה, ומשום הכי אין הקטן צריך כלל להקנות שקליו להציבור מה"ת, שהרי מה"ת לאו ידידה הוא כלל.

קנין דרבנן מהני מדין תורה

הקצוה"ח בסי' רל"ה סק"ד כתב שלא קשה קושיא הנ"ל, לפי

שנינו במס' שקלים (פ"א מ"ה) אף על פי שאמרו אין ממשכנים נשים ועבדים וקטנים, [כיון שפטורים ממחצית השקל, אבל] אם שקלו מקבלין מידן. והבטורה כ' ע"ז ו"ל ובתנאי שימסרום לציבור לגמרי, כי היכי דלא ליהוי קרבן ציבור קרב משל יחיד. עכ"ל.

והקשו המפרשים, הלא קטנים אינם יכולים להקנות לאחרים מדאורייתא, והאיך יכולים למסור שקליהם לציבור, שהרי מאחר שאין נתינתם מתנה, א"כ מן התורה אין כאן נתינה, ושייך להם לחוד, והרי קרבן ציבור אי אפשר לבוא מן היחיד. והגם שק"ל בסי' רל"ה סעי' א' שהקטן עד שש שנים, אין קנייתו לאחרים כלום. ומשש שנים עד שיגדיל, אם יודע בטוב משא ומתן, מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו קיימת, בין בדבר מרובה בין בדבר מועט, ובלבד שיהי' במטלטלין. נמצא שאפשר לקטן ליתן מתנה, מ"מ הדין זה הוי רק מדרבנן, משא"כ מה"ת אין מתנתם חל עד שיגדיל, וא"כ האיך אפשר לקבל שקליהם.

ולפי מש"כ הברטורה במס' שקלים (פרק א' מ"ג) שאפילו גדול עד בן כ' שנה פטור ממחצית השקל, וכן הוא שי' החינוך ועוד, לא קשה, שאפשר שהמשנה מיייר בקטן יותר מ"ג שנים אבל פחות מכ', ונקרא קטן רק לגבי מחצית השקל. אמנם הרמב"ם ועוד ראשונים ס"ל שמבן י"ג שנה ואילך חייבים במחצית השקל, ומפרשים המשנה שמיייר בקטנים פחות מבני י"ג שנים, וכן מוכח מלשון המשנה, וא"כ קשה קושיא הנ"ל, האיך אפשר לקבל שקליהם.

משפטים מעניני פרשת השבוע

שמכאן מוכח שקנין דרבנן מועיל גם מדין תורה, מכח הפקר בית דין הפקר. ומכאן ראי' לשיטת הב"י (באבהע"ז סי' כ"ח) שאם קידש אשה במעמד שלשתן, הוי קידושו מן התורה, והיינו שהגם שמה"ת לא שייך לקנות במעמד שלשתן, מ"מ מאחר שחז"ל חידשו קנין זה, וקונה מדרבנן, מועיל לקנות בזה מה"ת מכח הפקר ב"ד הפקר, ודלא כשיטת רבינו ירוחם (נתיב כ"ב ח"א) שלא הוי קידושי תורה, עכת"ד. והקצוה"ח ס"ל שהתורה נתנה כח לבי"ד שיכולים להוציא מזה ולהקנות לאחר מדין הפקר ב"ד הפקר. אמנם הנתי"מ (שם סק"ג) מבאר שאה"נ שיש כח לבי"ד להפקיר נכסי אדם, אבל היינו רק להוציא מהאדם, אבל לא להכניסו לרשות אחר. וא"כ הגם שחז"ל נתנו כח ביד קטן ליתן מתנה, מ"מ המקבל מתנה הוי בעלים רק מדרבנן ולא מה"ת, וכן במקדש אשה במעמד שלשתן, אין האשה מקודשת מדאורייתא, עכת"ד הנתי"מ.

אמנם אף שס"ל להנתי"מ שקנין מדרבנן אינו מכניסו לרשות אחר מה"ת, מ"מ מבאר שלגבי שקלים שפיר אפשר לקבל שקלים מיד הקטנים, מאחר שמיד כשנותנין השקלים, הרי השקלים יוצאים מרשותם מן התורה מדין הפקר ב"ד הפקר, והגם שאין הקנין חל מן התורה, מ"מ שוב יכולים לזכות ולקנות השקלים מה"ת כדין כל זוכה מהפקר [משא"כ במקדש אשה במעמד שלשתן, מה בכך שהמעות נעשו הפקר, הלא לא הגיעו לידי האשה שתזכה מהפקר].